

УДК 343.132.156 (477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.4.19>

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В КОНТЕКСТІ ПРАВА НА ДОСТУП ДО СУДУ

Туманянц А.Р.,

*кандидатка юридичних наук, професорка,
доцентка кафедри кримінального процесу,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
ORCID: 0000-0001-6403-8436
e-mail: anushjurist@gmail.com*

Туманянц А.Р. Проблеми захисту права власності в кримінальному провадженні в контексті права на доступ до суду.

Стаття присвячена дослідженню процесуального механізму захисту конституційного права власності в кримінальному провадженні в контексті права на доступ до суду. Констатується, що Європейський суд з прав людини крізь призму своїх рішень неодноразово акцентував увагу на тому, що «втручання в право на мирне володіння майном повинно бути здійснено з дотриманням «справедливого балансу» між вимогами загального інтересу суспільства та вимогами захисту основоположних прав особи. Визначається, що недоторканність права власності є однією з основних засад кримінального провадження. Аналізується процесуальний механізм ініціювання або здійснення іншої відповідної дії задля захисту своїх прав і свобод, захисту своєї власності особою (власник або законний користувач майна), у якій майно тимчасово вилучено (за виключенням випадку, якщо ця особа – підозрюваний). Зокрема, аргументується, що власник або законний користувач майна, який не наділений іншим процесуальним статусом у кримінальному провадженні, й є іншою особою, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, яка має право оскаржити бездіяльність, яка полягає у поверненні тимчасово вилученого майна. Підтримується точка зору, що враховуючи нормативний зміст засади змагальності, учасник кримінального провадження, який подав скаргу, повинен довести кожну обставину, яку в ній викладено, а слідчий, дізнавач, прокурор мають право, оскільки участь у судовому засіданні не є їхнім обов'язком, спростовувати доводи скарги та обґрунтовувати правомірність своєї процесуальної поведінки, а також сторони не позбавлені права у судовому засіданні навести додаткові аргументи на користь своєї позиції, які не викладені у скарзі чи в оскаржуваному рішенні. Зазначається, що обмеження законодавцем права особи на оскарження рішення слідчого судді може бути виправданим лише щодо оскарження ухвал, які не обмежують основоположні права, визначені Конституцією України та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, не перешкоджають доступу до правосуддя. В інших випадках особи повинні мати право на інстанційне оскарження відповідної ухвали слідчого судді, оскільки забезпечення контролю судової влади усіх дій та рішень у кримінальному провадженні, які так чи інакше обмежують права особи, має суттєве значення для відповідності законодавства європейським стандартам.

Ключові слова: право власності, кримінальне провадження, доступ до суду, досудове розслідування, судовий контроль, оскарження ухвал слідчого судді.

Tumanyants A.R. Issues of property rights protection in criminal proceedings in the context of the right of access to justice.

The article is devoted to study of a procedural mechanism for protection of the constitutional right to property in criminal proceedings in the context of the right to access to justice. It is stated that the European Court of Human Rights, in the light of its judgments, has repeatedly emphasized that

“interference with the right to peaceful enjoyment of property must be carried out in compliance with a ‘fair balance’ between the requirements of the general interest of society and the requirements of protection of fundamental rights of an individual.” It is determined that the inviolability of property rights is one of the basic principles of criminal proceeding. The procedural mechanism of initiation or implementation of other appropriate action by an individual (an owner or a legal user of property) whose property has been temporarily seized (unless this person is a suspect) is analysed in order to protect his or her rights and freedoms, to protect his or her property. In particular, it is argued that an owner or legal user of property, who is not endowed with a different procedural status in criminal proceedings, is another individual whose rights or legitimate interests are restricted during the pre-trial investigation, and who has the right to appeal against inaction, which consists in the failure to return temporarily seized property. The author supports the view that, given the normative content of the adversarial principle, a participant in criminal proceedings, who has filed a complaint, must prove each circumstance set forth in it, and an investigator, a detective, and a prosecutor have the right, since it is not their duty to participate in the court hearing, to refute the arguments of the complaint and justify the legitimacy of their procedural behaviour, and the parties are not deprived of the right to present additional arguments in favour of their position that are not set forth in the complaint or in the contested decision. It is noted that the legislator’s restriction of a person’s right to appeal against an investigating judge’s decision may be justified only in respect of appeals against rulings which do not restrict the fundamental rights defined by the Constitution of Ukraine and the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, and do not impede access to justice. In other cases, individuals should have the right to appeal the relevant ruling of an investigating judge, as ensuring judicial control over all actions and decisions in criminal proceedings that in any way restrict the rights of a person is essential for the compliance of legislation with European standards.

Key words: property right, criminal proceeding, access to justice, pre-trial investigation, judicial control, appealing against investigating judge’s rulings.

Постановка проблеми. Євроінтеграційний вектор розвитку України, утвердження і визнання у державі поваги до прав людини і основоположних свобод створює підґрунтя для впровадження дієвих механізмів забезпечення європейських цінностей, зокрема, у кримінальному провадженні.

Система заходів забезпечення кримінального провадження, яка передбачена розділом II Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК або Кодекс), а також порядок їх застосування спрямовані на виконання завдань кримінального провадження, а саме, «... щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура» (ст. 2 КПК), та забезпечення гарантій прав і свобод особи, чії права або законні інтереси обмежуються під час досудового розслідування та судового провадження.

Тимчасове вилучення майна – це захід забезпечення кримінального провадження, сутність якого полягає у фактичному позбавленні підозрюваного або осіб, у володінні яких перебуває майно у вигляді речей, документів, грошей тощо, щодо яких є достатні підстави вважати, що вони: підшукані, виготовлені, пристосовані чи використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення та (або) зберегли на собі його сліди; призначалися (використовувалися) для схилення особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення або винагороди за його вчинення; є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов’язаного з їх незаконним обігом; одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від них, а також майно, в яке їх було повністю або частково перетворено, можливості володіти, користуватися та розпоряджатися певним майном до вирішення питання про арешт майна або його повернення, або його спеціальну конфіскацію в порядку, встановленому законом (ч. 1, 2 ст. 167 КПК).

Як правильно зазначає О.Г. Шило, незважаючи на короткочасність такого заходу забезпечення кримінального провадження, він пов’язаний із суттєвим обмеженням конституційного права власності, а тому й особливого значення набуває встановлений законом порядок його застосування. Стислість строку, протягом якого вилучене майно може зберігатися в режимі тимчасово вилученого є гарантією забезпечення прав і законних інтересів особи, у якої воно вилучено, адже обмеження конституційного права людини при застосуванні цього заходу забезпечення кримінального провадження здійснюється без судового рішення (ухвали). Нормативний характер цього строку забезпечує також правову визначеність у цьому питанні, прогнозованість подальшої

«долі» вилученого майна, передбачуваність процедури, що є однією із складових верховенства права як засади кримінального провадження [1, с. 230].

Метою статті є дослідження процесуального механізму захисту конституційного права власності в кримінальному провадженні в контексті права на доступ до суду.

Стан опрацювання проблематики. Проблематика захисту права власності в кримінальному провадженні на доктринальному рівні була предметом дослідження вчених-процесуалістів: І.В. Гловюк, О.В. Верхогляд-Герасименко, В.А. Завтура, О.В. Капліної, Д.І. Клепки, Д.Є. Крикльця, Г.М. Куцкір, М.Є. Савенка, В.І. Фаринника, С.Л. Шаренко, О.Г. Шило та багатьох інших.

Вклад основного матеріалу. Статтею 41 Конституції України визначено, що ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним. Наведене також узгоджується зі ст. 1 Протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Протокол до ЄКПЛ), відповідно до якої кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права.

Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ або Суд) крізь призму своїх рішень, зокрема, по справі «Україна-Тюмень» проти України» неодноразово акцентував увагу на тому, що «втручання в право на мирне володіння майном повинно бути здійснено з дотриманням «справедливого балансу» між вимогами загального інтересу суспільства та вимогами захисту основоположних прав особи. Вимога досягнення такого балансу відображена в цілому в побудові статті 1 Першого протоколу, включно із другим реченням, яке необхідно розуміти в світлі загального принципу, викладеного в першому реченні. Зокрема, має існувати обґрунтоване пропорційне співвідношення між засобами, які застосовуються, та метою, яку прагнуть досягти шляхом вжиття будь-якого заходу для позбавлення особи її власності. Вирішуючи, чи було дотримано цієї вимоги, Суд визнає, що держава користується широкою свободою розсуду як щодо вибору способу вжиття заходів, так і щодо встановлення того, чи виправдані наслідки вжиття таких заходів з огляду на загальний інтерес для досягнення мети закону, про який йдеться. Проте, Суд не може не скористатися своїм повноваженням щодо здійснення перевірки та повинен визначити, чи було дотримано необхідного балансу в спосіб, сумісний з правом заявника на «мирне володіння [його] майном» в розумінні першого речення статті 1 Першого протоколу [2].

Недоторканність права власності визнається однією з основних засад кримінального провадження, встановленого ст. 16 КПК, яка констатує, що позбавлення або обмеження права власності під час кримінального провадження здійснюється лише на підставі вмотивованого судового рішення, постановленого в порядку, передбаченому КПК. На підставах та в порядку, передбачених КПК, допускається тимчасове вилучення майна без судового рішення. Отже, згідно зі ст. 16 КПК лише судовим рішенням особу може бути позбавлено права власності та лише судовим рішенням обмежується право власності. Без судового рішення можливе обмеження права власності лише шляхом застосування процедури «тимчасового вилучення майна», яка визначена статтями 167–169 КПК.

Одним із найпоширеніших способів вилучення майна є проведення обшуку під час досудового розслідування. Ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення обшуку повинна містити чіткий перелік майна, документів, які підлягають вилученню. Нормами процесуального законодавства, а саме ч. 7 ст. 236 КПК, встановлено, що вилучені речі та документи, які не входять до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукання в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку, та не належать до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном. Нормативні приписи дають підстави зробити висновок, що майно, на відшукання якого надано дозвіл в ухвалі слідчого судді, не є тимчасово вилученим. У разі тимчасового вилучення майна під час обшуку, огляду, здійснюваних на підставі ухвали слідчого судді, передбаченої ст. 235 КПК, клопотання про арешт такого майна повинно бути подано слідчим, дізнавачем, прокурором протягом 48 годин після вилучення майна, інакше майно має бути негайно повернуто особі, в якій його було вилучено.

Правомірність володіння органами досудового розслідування майном, яке наділене ознаками речових доказів, має підтверджуватися в порядку, визначеному КПК. Тобто застосування інституту тимчасового вилучення майна можливе лише до вирішення питання про арешт такого майна або до його повернення, що свідчить про конкретне визначення законодавцем можливої подаль-

шої долі тимчасово вилученого майна, при цьому можливість визнання такого майна речовим доказом без накладення на нього арешту Кодексом не передбачена.

У випадку якщо після закінчення 48 годин орган досудового розслідування не поверне майно особі, в якій його вилучено в ході обшуку, то кримінальним процесуальним законом передбачено порядок дій щодо його повернення.

У цьому контексті виникає практичне запитання: чи існує процесуальний механізм ініціювання або здійснення іншої відповідної дії особою (власником або законним користувачем майна), у якій майно тимчасово вилучено (за виключенням випадку, якщо ця особа – підозрюваний), задля захисту своїх прав і свобод, захисту своєї власності.

Для відповіді на зазначене питання, перш за все, слід звернутися до ст. 303 КПК, у якій визначено, що на досудовому провадженні може бути оскаржено бездіяльність слідчого, дізнавача або прокурора, яка полягає... у неперенні тимчасово вилученого майна згідно з вимогами статті 169 КПК... – заявником, потерпілим, його представником чи законним представником, підозрюваним, його захисником чи законним представником, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, *володільцем тимчасово вилученого майна, іншою особою, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування*. При цьому, інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, відноситься до суб'єктів кримінального провадження (п. 25 ст. 3 КПК). Такий учасник визначений як особа, стосовно якої (*в тому числі щодо її майна*) здійснюються процесуальні дії, визначені цим Кодексом (п. 16¹ ст. 3 КПК).

Разом з тим, окремої статті, яка б визначала права і обов'язки такого учасника, в Кодексі немає, що ускладнює розуміння його процесуального статусу. Вбачається логічним, що наділення особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, окремим процесуальним статусом, свідчить про відсутність у цієї особи будь-якого іншого процесуального статусу.

Отже, на наше переконання, власник або законний користувач майна, який не наділений іншим процесуальним статусом у кримінальному провадженні, й є іншою особою, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, яка має право оскаржити бездіяльність, яка полягає у неперенні тимчасово вилученого майна.

Важливим моментом під час розгляду такої скарги слідчим суддею є визначення – на кого покладається обов'язок доказування обставин, що охоплюються локальним предметом доказування у судово-контрольному провадженні по розгляду скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача або прокурора під час досудового розслідування.

Змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості є однією із засад кримінального провадження, які визначають його зміст та форму згідно з ч. 1 ст. 7 КПК. Виходячи із дефініції поняття «кримінальне провадження», закріпленого у п. 10 ч. 1 ст. 3 КПК, висновується, що дія цієї засади розповсюджується на розгляд скарг слідчим суддею в судово-контрольному провадженні.

Відповідно до ч. 3 ст. 306 КПК розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність під час досудового розслідування здійснюється *за обов'язкової участі особи, яка подала скаргу, чи її захисника, представника та слідчого, дізнавача чи прокурора, рішення, дії чи бездіяльність яких оскаржується*. Відсутність слідчого, дізнавача чи прокурора не є перешкодою для розгляду скарги.

Слід підтримати, висловлену в літературі точку зору, що процесуальний закон не встановлює, хто з учасників провадження зобов'язаний доказувати обставини, викладені у скарзі, як і не встановлює кола обставин, що підлягають доказуванню. Аналіз нормативного змісту засади змагальності сторін та свободи в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості (ст. 22 КПК) свідчить, що однією із її характерних рис є наявність у сторін власних правових позицій, які вони самостійно обстоюють. Призначення процесуального інституту доказування свідчить про недостатність учаснику провадження за допомогою скарги висловити лише твердження про неправомірність рішення, дії або бездіяльності слідчого чи прокурора, а також і про обов'язковість подання доказів щодо такої позиції. Виходячи з ч. 1 ст. 22 КПК, цей обов'язок покладається саме на учасника кримінального провадження, який звернувся зі скаргою до слідчого судді; саме особа, яка подала скаргу, має довести порушення її прав, свобод чи законних інтересів оскарженим рішенням, дією чи бездіяльністю органів досудового розслідування та прокурора. Водночас тягар доказування законності та обґрунтованості оскарженого рішення,

законності дії та бездіяльності покладається на слідчого, дізнавача, прокурора, що є проявом презумпції вини суб'єкта владних повноважень, рішення, дії чи бездіяльність якого оскаржуються. Враховуючи нормативний зміст засади змагальності, учасник кримінального провадження, який подав скаргу, повинен довести кожну обставину, яку в ній викладено, а слідчий, дізнавач, прокурор мають право, оскільки участь у судовому засіданні не є їхнім обов'язком, спростувати доводи скарги та обґрунтовувати правомірність своєї процесуальної поведінки, а також сторони не позбавлені права у судовому засіданні навести додаткові аргументи на користь своєї позиції, які не викладені у скарзі чи в оскаржуваному рішенні. Ухвала слідчого судді за результатами розгляду скарги повинна ґрунтуватися на всебічному, повному та об'єктивному дослідженні викладених у ній обставин [3, с. 66-67].

Тобто, на наше переконання, кримінальним процесуальним законом передбачена процедура, в рамках якої особа, у якої майно тимчасово вилучено, має можливість ініціювати судово-контрольне провадження задля захисту своїх прав, свобод, захисту своєї власності.

Анонсована проблематика актуалізує й питання щодо можливості/неможливості оскарження ухвал слідчого судді, постановлених за результатами розгляду скарги на бездіяльність слідчого, дізнавача, прокурора, яка пов'язана з неповерненням тимчасово вилученого майна.

Право на оскарження судових рішень у судах апеляційної та касаційної інстанцій є складовою конституційного права особи на судовий захист. Воно гарантується визначеними Конституцією України основними засадами судочинства, які є обов'язковими для всіх форм судочинства та судових інстанцій, зокрема забезпеченням апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом (пункт 8 частини третьої статті 129) (пункт 3.2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 25 квітня 2012 року № 11-рп/2012) [4].

Відповідно до п. 8 ч. 2 ст. 129 Конституції України до основних засад судочинства належить забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення. Така редакція цієї конституційної норми набула чинності у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 року.

Як зазначено у Пояснювальній записці до проекту зазначеного Закону України, нова редакція пункту 8 ч. 2 ст. 129 Конституції надасть змогу гарантувати особі право на перегляд справи судом принаймні один раз – в апеляційному порядку. При цьому йдеться не про надання можливості оскаржувати будь-яке судове рішення, а лише про перегляд справи загалом – тобто справи, стосовно якої суд ухвалив рішення по суті спору або стосовно іншого питання, яке віднесене законом до компетенції суду. Отже, рішення, яким завершується розгляд справи, може стати предметом перегляду в суді вищого рівня в апеляційному порядку і подання апеляційної скарги щодо такого рішення не може бути заборонено законом. Водночас, законом можуть бути встановлені обмеження чи навіть заборони щодо оскарження в апеляційному порядку окремих процедурних судових рішень [5].

Згідно з ч. 3 ст. 307 КПК ухвала слідчого судді за результатами розгляду скарги на рішення, дію чи бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора не може бути оскаржена, окрім ухвали про відмову у задоволенні скарги на постанову про закриття кримінального провадження, скарги на відмову слідчого, прокурора в задоволенні клопотання про закриття кримінального провадження з підстав, визначених п. 9¹ ч. 1 ст. 284 КПК, про скасування повідомлення про підозру та відмову у задоволенні скарги на повідомлення про підозру, повернення скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора або відмову у відкритті провадження по ній, а інші, окрім визначених ч. 1 та 2 ст. 309 КПК, ухвали слідчого судді оскарженню не підлягають і заперечення проти них можуть бути подані під час підготовчого провадження в суді. При цьому, положення ч. 3 ст. 307 КПК щодо заборони оскарження ухвали слідчого судді за результатами розгляду скарги на бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань після отримання заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення, Рішенням Конституційного Суду від 17.06.2020 № 4-р(П)/2020 від 17.06.2020 визнано таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним) [6].

Таким чином, особа фактично позбавляється права на перегляд ухвали слідчого судді за результатом розгляду скарги. Видається, що обмеження стосовно апеляційного оскарження ухвал слідчого судді за результатами розгляду скарги не відповідає Конституції України та європейським стандартам судочинства з огляду на таке.

Стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ або Конвенція) забезпечує кожному право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом. При цьому, в межах «права на суд» право доступу до правосуддя розуміється як можливість ініціювати судове провадження (справа Бруалла Гомес де ла Торре проти Іспанії від 19 грудня 1997 року, заява 26737/95) [7].

Згідно з практикою ЄСПЛ у статті 6 Конвенції, якою передбачено право на справедливий суд, не встановлено вимоги до держав засновувати апеляційні або касаційні суди. Там, де такі суди існують, гарантії, що містяться у вказаній статті, повинні відповідати також і забезпеченню ефективного доступу до цих судів (рішення у справі «Делкур проти Бельгії» від 17 січня 1970 року, заява № 2689/65 [8] та «Гофман проти Німеччини» від 11 жовтня 2001 року, заява № 34045/96) [9].

Таку ж позицію ЄСПЛ підтримав у своєму рішенні від 08.01.2008 року у справі «Скорик проти України» зазначивши, що відповідно до п. 1 ст. 6 ЄКПЛ, якщо в національному правовому порядку існує процедура апеляції, держава має гарантувати, що особи, які знаходяться під її юрисдикцією, мають право на оскарження судових рішень в апеляційних судах на основні ст. 6 Конвенції [10].

У рішенні ЄСПЛ у справі «Ашингдейн проти Сполученого Королівства» від 28 травня 1985 року, заява № 8225/78, Суд, зокрема, зазначив, що покладатися на «право на суд», однією зі сторін якого є право доступу, може кожен, хто обґрунтовано вважає, що втручання в здійснення його прав є незаконним, і скаржиться на неможливість вчинити позов у судовому органі, який відповідав би вимогам, встановленим п. 1 ст. 6 ЄКПЛ. Заявник таки дістав доступ до високого суду і відтак до апеляційного суду, але тільки для того, щоб отримати відповідь на законне відхилення його позовів. Таким чином, в окреслених межах він мав доступ до наявних у національній системі засобів правового захисту. Проте цим не обов'язково вичерпуються вимоги п. 1 ст. 6 Конвенції. Належить ще встановити, чи був ступінь доступу, з огляду на принцип верховенства права у демократичному суспільстві, достатнім для забезпечення «права на суд», гарантованого національним законодавством [11].

Конституційний Суд України у своєму рішенні від 08.04.2015 року зазначає, що право на судовий захист включає в себе, зокрема, можливість оскарження судових рішень в апеляційному та касаційному порядку, що є однією з конституційних гарантій реалізації інших прав і свобод, захисту їх від порушень і протиправних посягань, в тому числі від помилкових і неправосудних судових рішень [12].

Окрім того, ЄСПЛ звертає увагу, що ст. 13 Конвенції передбачає можливість наявності ефективних засобів захисту щодо перегляду судового рішення. У випадку, якщо особі не надано національним законодавством право оскарження судового рішення, то така процедура захисту прав не є досить ефективним засобом захисту заявника. У подібних випадках, як відзначає Суд, має місце порушення ст. 2 Протоколу № 7 до Конвенції.

Верховна Рада України, визначаючи законом судоустрій та судочинство, повинна встановлювати такий обсяг права учасників судового провадження на інстанційне оскарження рішення місцевого суду, який би забезпечував ефективний судовий захист (інстанційність в нашому випадку проявлятиметься в тому, що рішення судді місцевого суду, прийняті в межах судового контролю за органами досудового розслідування, підлягають оскарженню до вищестоящего суду в апеляційному порядку) – рішення Конституційного Суду України від 8 квітня 2015 р. у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень ч. 2 ст. 171² Кодексу адміністративного судочинства України [12].

Таким чином, згідно з Конституцією України допускається можливість обмеження права на апеляційне та касаційне оскарження рішення суду, однак воно не може бути свавільним та несправедливим. Таке обмеження має встановлюватися виключно Конституцією та законами України; переслідувати легітимну мету; бути обумовленим суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційним та обґрунтованим. У разі обмеження права на оскарження судових рішень законодавець зобов'язаний запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію права на судовий захист і не порушувати сутнісний зміст такого права.

Заборонивши оскарження до суду апеляційної інстанції ухвали слідчого судді за результатами розгляду скарги на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування чи прокурора

під час досудового розслідування, зокрема, на бездіяльність, яка полягає у непервернені тимчасово вилученого майна, на наш погляд, законодавець допустив непропорційність між поставленою метою та вжитими для її досягнення заходами, що призвело до порушення сутнісного змісту фундаментального права кожного на справедливий суд.

Відповідно до ч. 1 ст. 8 Конституції України в нашій державі визнається і діє принцип верховенства права. Верховенство права – це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України.

Таке розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути й несправедливим, у тому числі обмежувати свободу та рівність особи. Справедливість – одна з основних засад права, є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права. Зазвичай справедливість розглядають як властивість права, виражену, зокрема, в рівному юридичному масштабі поведінки й у пропорційності юридичної відповідальності вчиненому правопорушенню (рішення Конституційного суду України від 2 листопада 2004 р.) [13].

Висновки. Наведені міркування дозволяють резюмувати: обмеження законодавцем права особи на оскарження рішення слідчого судді може бути виправданим лише щодо оскарження ухвал, які не обмежують основоположні права, визначені Конституцією та Конвенцією, не перешкоджають доступу до правосуддя. В інших випадках особи повинні мати право на інстанційне оскарження відповідної ухвали слідчого судді, оскільки забезпечення контролю судової влади усіх дій та рішень у кримінальному провадженні, які так чи інакше обмежують права особи, має суттєве значення для відповідності законодавства європейським стандартам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний процес: підручник / за заг. ред.: О.В. Капліна, О.Г. Шило. Харків: Право, 2018. 584 с.
2. Справа «Україна-Тюмень» проти України» (Заява № 22603/02): рішення Європейського суду з прав людини від 22.11.2007. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_595#Text.
3. Крикливець Д.Є. Реалізація засади змагальності під час розгляду скарг слідчим суддею: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2016. 321 с.
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Шаповалова Олексія Леонідовича щодо офіційного тлумачення положень пункту 20 частини першої статті 106, частини першої статті 111-13 Господарського процесуального кодексу України у взаємозв'язку з положеннями пунктів 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України : від 25 квіт. 2012 року № 11-рп/2012. *Офіційний вісник України*. 2012. № 36. Ст. 1341.
5. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)». URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57209.
6. Рішенням Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Плескача В'ячеслава Юрійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень частини третьої статті 307, частини третьої статті 309 Кримінального процесуального кодексу України від 17.06.2020 № 4-п(II)/2020. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/4_p2_2020.pdf.
7. Справа «Бруалла Гомес де ла Торре проти Іспанії» (Заява № 26737/95): рішення Європейського суду з прав людини від 19.12.1997. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-163975>.
8. Справа «Делкур проти Бельгії» (Заява № 2689/65): рішення Європейського суду з прав людини від 17.01.1970. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-57467>.
9. Справа «Гофман проти Німеччини» (Заява № 34045/96): рішення Європейського суду з прав людини від 11.10.2001. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-139159>.

10. Щодо прийнятності заяви № 32671/02 у справі «Скорик проти України»: ухвала Європ. Суду з прав людини від 08 січ. 2008 р. // Ліга: Закон: голов. прав. портал України. URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/SO3726.html.
11. Справа «Ашингдейн проти Сполученого Королівства» (Заява № 8225/78): рішення Європейського суду з прав людини від 28.05.1985. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-57425>.
12. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 171-2 Кодексу адміністративного судочинства України: від 8 квіт. 2015 р. № 3-рп/2015. *Офіційний вісник України*. 2015. № 32. Ст. 926.
13. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання): 02 листопада 2004 року № 15-рп/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#Text>.